

A ROMÁN IRODALMI NYELV TÖRTÉNETÉNEK PROBLÉMÁI

Az irodalmi nyelv történeti kategória. A materialista dialektika arra figyelmeztet, hogy a fogalmak, amelyeket használunk, legyenek rugalmasak, mozgékonyak. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy a fogalmak a valóság hű másai, hogy a valóságot szakadatlan változásaiban és fejlődésében tükrözik, akkor el kell fogadnunk, hogy az irodalmi nyelv fogalmának a tartalma is az egyik kortól a másikig változik. Igen, az irodalmi nyelv fogalmának tartalma nem változatlan. Nyomon követve az irodalmi nyelv fejlődésének különböző szakaszait, láthatjuk, miként szélesedik és gazdagodik e fogalom is, mintegy természetes következményeként annak a ténynek, hogy az irodalmi nyelv új szerepeket kap és az írásosság nyomán egyre erősödik.

E szempontból az irodalmi nyelv történése rendkívül érdekes feladattal áll szemben: meg kell határozni, hogy egy adott pillanatban az irodalmi nyelv miként ad vissza egy új tartalmat azoknak a kifejezésbeli eszközöknek a felhasználásával, amelyekkel éppenséggel akkor rendelkezik. Bármelyik irodalmi nyelv történetének bemutatása kapcsán minden figyelmet megérdemel és kritikai nyomon követést igényel az az álláspont, amelyre a nyelv története vizsgálatának folyamán a különböző értelmiségek (különösen az írók) e kérdés megoldását illetően helyezkednek, de nem csupán gyakorlati szempontból, vagyis a különböző irodalmi művek tartalmi mondanivalója kifejezőeszközeinek a megválasztásában, hanem elméleti vonatkozásban is, azaz az irodalmi nyelv kérdései tárgyalása kapcsán tanúsított magatartásuk tekintetében is.

Ha a román irodalmi nyelvet nézzük, megállapíthatjuk, hogy az a XVI. században fordításos egyházi szövegekre és magán- vagy hivatalos iratok, illetve levelek nyelvére szorítkozik. E nyelvet, különösen ha fordításokról van szó, a régi egyházi nyelv szerkezeteinek az utánzása, szegényes és számottevő nyelvjárási eltéréseket tükröző szókészlet jellemzi. Az irodalmi nyelv-történészek csupán azt aényt jegyzik fel, hogy ebből a korszakból kelteződnek az első román nyelvű szövegek, és hogy Coresi tevékenysége folytán e században válik Észak-munténiának és Erdély déli részének nyelvjárása a román irodalmi nyelv alapjává.

Ha tekintetünk a következő századokra (XVII—XVIII.) esik, az irodalmi nyelv fogalmának tartalmát bővítenünk kell. Új irodalmi műfajok (történeti műfaj, jogi szövegek, szónoki és filozófiai írások) jelennek meg, napvilágot látnak a prózai és költői szépirodalmi alkotások első darabjai, fejlődik és jelentősebb helyet kap a kor irodalmában a leíró és elbeszélő művészet, a román nyelv az egyház és a kancellária hivatalos nyelvévé válik.

Azt tapasztaljuk, hogy az irodalmi nyelv fokozatosan elszakad az egyházi szövegek nyelvtől, és a nép élő nyelvéhez közeledik. Ez a folyamat a korabeli román társadalmi életben bekövetkezett változásokkal van kapcsolatban, amelyeknek, többek között, a művelődés laicizálódása is egyik következménye. Igaz ugyan, hogy például a krónikák nyelvében fellelhetők az egyházi könyvek egyes archaikus

elemei, de a krónikák szerzői már nem követik hűségesen az eredeti szláv szöveget, és egyesek közülük, különösen Neculce, az élő népi nyelv elemével gazdagítják az irodalmi nyelvet.

A XVIII. század második felében és a XIX. század kezdetén megjelent tankönyvek és műszaki könyvek a termelés, a művelődés és a tudomány fejlődésével kapcsolatos egész sor neologizmussal gazdagítják az irodalmi nyelvet; terminus technicusok jelennek meg a matematikában, a földrajzban és más tudományágakban. Fejlődésnek indul a tudományos stílus; ennek útját Dimitrie Cantemir nyitotta meg, aki a XVIII. század elején kísérletet tett a tudományos stílus megteremtésére, a tudományos és filozófiai terminológia meghonosítására.

A XIX. század első, de különösen annak második felében a román társadalom fejlődése, a közoktatás, a sajtó, a színház megteremtése hozzájárul az irodalmi nyelv funkcióinak kiszélesítéséhez. Miután az előző századokban a román nyelv az egyház és a kancellária hivatalos nyelvévé vált, a XIX. század első felében új területet hódított meg: a közoktatást. Különböző tantárgyakat kezdenek román nyelven előadni, és ami különösen figyelemre méltó, maga a román nyelv is a tantárgyak közé kerül. Szükségtelen bizonygatnunk, hogy milyen nagy jelentőségű az irodalmi nyelv fejlődése szempontjából a nemzeti nyelvű oktatás fejlődése. Az iskola növeli az írni-olvasni tudók számát, és hozzájárul az olvasóközönség kialakításához. A fiatal román sajtó mellett, amely — akárcsak a román színháztudomány — ugyanabban a korszakban születik meg, az iskola az irodalmi nyelv szabályai terjesztésének és érvényszerzésének egyik leghathatósabb tényezője.

A XIX. század a nagy klasszikusok (Eminescu, Creangă, Caragiale) százada is, amelynek második felében a szépirodalom rendkívüli fejlődésnek indul, s ez természetesen hozzájárul az irodalmi nyelv gazdagításához, pallérozásához. Elég megemlítenünk itt Eminescut, aki az élő népi nyelv forrásaiból merítve egy addig nem ismert zeneiségű és harmóniájú művészi kifejezőeszközt teremtett, amelyért jogosan tekintjük a román költői nyelv „megalkotójának”.

A román irodalmi nyelv kialakulásában különösen nagy jelentősége van a XIX. századnak. Az irodalmi nyelv alapjaira és fejlődésének útjaira vonatkozó kérdések rendkívüli méreteket kapnak ebben a korszakban. Különböző irányzatok (így a tulajdonképpeni latinos, Eliade-féle olaszosító, a Pumnul-féle „ciunist” irányzat) képviselői kísérletet tesznek az irodalmi nyelv természetes fejlődésének megakadályozására, hogy azt zsargonná változtassák. A haladó írók (Kogălniceanu, Alecsandri, Alecu Russo, Odobescu és mások) határozottan állást foglalnak ezek ellen, és tartalmánál fogva a román valóságból fakadó, az élő népi nyelv alapján megteremtett irodalmi nyelven kifejezett irodalom megteremtését sürgetik.

A XIX. században megoldódtak az irodalmi nyelv fejlődésének alapvető problémái; ebben a korszakban kísérletek történtek a román irodalmi nyelv kodifikálására (Eliade Rădulescu nyelvtana, a *Gramatica românească*, egyike a legjelentősebb ilyen irányú vállalkozásoknak), fokozódik az egységes nyelvi normák kialakítására irányuló törekvés (különösképpen a század második felében), új nyelvi stílusok (például a publicisztikai stílus) jelennek meg, tovább fejlődik a tudományos és szépirodalmi stílus.

Korunkban, a szocializmus építésének feltételei között az irodalmi nyelv egyre inkább az egész nép nyelvére támaszkodva fejlődik. Az írók a népnyelv gazdagságából és kifejezőerejéből merítenek, művészi használatuk fel a nép élő nyelvét; az írás-olvasás ma már nem egy szűk kör kiváltsága, hanem az egész nép tulajdona; az időszaki kiadványok eljutnak az ország legtávolabbi sarkába is, népszerűsítve a tudomány és a kultúra vívmányait. Ilyen adottságok mellett az irodalmi

nyelv egyre jobban elterjed a népi tömegekben, egyre inkább utat tör magának olyan értelemben, hogy azonosítja magát az egységes nemzeti nyelvvel, amelytől csak fokozottan normatív jellegével különbözik.

Mindeme megállapítások fényében eléggé világosan bontakoznak ki azok a legfontosabb célkitűzések, amelyek a román irodalmi nyelv történetének krónikása előtt állanak. Pontos elméleti ismeretek birtokában és alapos dokumentációra támaszkodva, a társadalom történetével és különösen a kulturális fejlődés jelentősebb mozzanataival szoros kapcsolatban az irodalmi nyelv történetének azt kell nyomon követnie:

— hogyan alakult ki a nyelvjárások feletti egységes nyelvi norma, vagyis miként jutottunk el az irodalmi nyelv mai, nyelvi normákkal szabályozott állapotához;

— miként jelentek meg és hogyan fejlődtek tovább szakadatlan kölcsönhatásban az irodalmi nyelv különböző stílusai.

Azoknak az utaknak a pontos kijelölése azonban, amelyeken a kutatásoknak ilyen irányban haladniuk kell, egy egész sor részletkérdés közelebbi megjelölését igényli.

Lőrincz Gyula: Dózsa (I)